

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил махсус сон

5. Yu. A. Aksenov, I. O. Boshkin, V. Kolmogorov. Vliyanie vodoroda na plastishnosti soprotivlenie deformatsiyam texnicheskogo titana VT10 pri harorat 750 gr.S. //Fizika metallov imetallovedie, Tom67, vyp. 5,1989,s.993-999.

6. Patent RU 2188226, S10M125/00, opublika. 27.08.2002

SHAFTOLI MEVASINING KIMYOVIY TARKIBI VA INSON ORGANIZMIGA TA'SIRI.

Dehqonov Rahmatillo Sultonovich
Muminova Maftuna Rustamjon qizi
Namangan davlat universiteti

Аннотация: *Tibbiyotda ma'lum kasallikni davolash hamda shu kasalliklarning oldini olish uchun ishlatiladigan o'simliklar dorivor o'simliklar deb ataladi. O'zbekiston florasida dorivor o'simliklarga juda boy xisoblanadi. Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash ham bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Tabiiy yo'l bilan yetishtirilgan mevalardan dori-darmon sifatida qo'llanilishi esa xalq tabobatining asosiy maqsadlaridan biri xisoblanadi.*

Калит so'zlar: *Tibbiyot, flora, shifobaxsh, shaftoli, efir moyi, amigdalin glikozidi, shakar, olma kislota, uzum kislota, limon kislota, askorbin kislota, kaliy, kalsiy, temir, pektin.*

ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ И ВЛИЯНИЕ ПЕРСИКОВ НА ТЕЛО ЧЕЛОВЕКА.

Дехканов Рахматулло Султанович
Муминова Мафтуна Рустамжоновна
Наманганский Государственный университети

Аннотация: *Растения, используемые в медицине для лечения и профилактики определенных заболеваний, называются лекарственными растениями. Флора Узбекистана очень богата лекарственными растениями. Выращивание и переработка лекарственных растений также является актуальной проблемой. Использование натуральных фруктов в качестве лекарства - одна из основных задач народной медицины.*

Ключевые слова: *медицина, флора, лекарство, персик, эфирное масло, гликозид амигдалина, сахар, яблочная кислота, виноградная кислота, лимонная кислота, аскорбиновая кислота, калий, кальций, железо, пектин.*

CHEMICAL COMPOSITION AND EFFECTS OF PEACH FRUIT ON THE HUMAN BODY.

Dehqonov Rahmatillo Sultonovich
Muminova Maftuna Rustamjon qizi
Namangan State university

Abstract: *The plants used in medicine to treat and prevent certain diseases are called medicinal plants. The flora of Uzbekistan is very rich in medicinal plants. Cultivation and processing of medicinal plants is also a topical issue today. The use of natural fruits as a medicine is one of the main goals of folk medicine.*

Key words: Medicine, flora, medicinal, peach, essential oil, amygdalin glycoside, sugar, malic acid, grape acid, citric acid, ascorbic acid, potassium, calcium, iron, pectin.

Tabiatda shifobaxsh o'simliklar juda ko'plab uchraydi. Bu shifobaxsh o'simliklar tarkibida biologik aktiv moddalar ko'pdir. Shuning uchun qadim zamonlardan beri insoniyat o'simliklarni shifobaxsh vosita sifatida ishlatib keladi. Bizgacha saqlanib qolgan dorivor o'simliklar haqidagi qadimgi ma'lumotlar, asosan, yunon adabiyotlarida uchraydi. Yunonlar o'zlarida yetishtiriladigan dorivor o'simlikdan tashqari Misr, Eron va Osiyodagi boshqa mamlakatlardan keltirilgan dorivor mahsulotlardan ham foydalanishgan. Mashhur shifokor Suqrot (Gippokrat), Arastu (Aristotel) hamda ularning shogirdi Teofrast, farmakognoziya fanining „asoschisi“ Dioskorid va boshqa olimlarning shuhrati dunyoga yoyilgan. Ko'hna Rimda Galen va Pliniy Starshiy farmakognoziya bilan chuqur shug'ullangan. Shifokor Galen (eramizning 330-yillarida tug'ilgan) farmatsiya va tibbiyot sohasida bir qancha kitoblar yozgan. U o'z kitoblarida 304 ta dorivor o'simlik, 80 ta hayvon va 60 ta mineral moddadan olinadigan dorilarni to'liq tavsiflaydi. Galen o'simlik va hayvon organlaridan tayyorlangan (tarkibida ta'sir etuvchi modda bo'lgan) dori turlari bilan bemorlarni davolashni birinchi bolib taklif etdi. Bu dorilar hozirgi kunda ham „Galen preparatlari“ nomi bilan yuritiladi. Galenning tibbiyot va farmatsiya sohasida yozgan asarlari hozirgacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Osiyoning janubi-sharqida joylashgan davlatlarda qadim zamonlardan bemorlar, asosan, dorivor o'simliklar bilan davolab kelinadi. Hindiston, Tibet, Xitoy va Arab tabobatchiligida ishlatiladigan dorivor o'simliklar ayniqsa diqqatga sazovordir.

O'zbekistonda respublika dorivor o'simliklarini o'rganish, ularni zaxirasini aniqlash, tayyorlash, o'stirish va xorijiy mamlakatlardan keltirilgan turlarini ekib, ko'paytirish ishlari bilan Toshkent farmatsevtika instituti, Toshkent, Andijon, Samarqand, Buxoro tibbiyot, qishloq xo'jalik va boshqa institutlar, Universitetlar hamda Respublika Fanlar akademiyasiga qarashli O'simlik moddalari kimyosi, Bioorganika, Botanika va boshqa ilmiy-tekshirish institutlari hamda Botanika bog'ining tegishli kafedralari va laboratoriya xodimlari shug'ullanib kelmoqdalar. Shifobaxsh o'simliklar tarkibida inson organizmi uchun zarur bo'lgan fiziologik faol moddalar, jumladan efir moyi, uglevodlar, glikozidlar, saponinlar, kumarinlar, mineral tuzlar, flavonoidlar, vitaminlar va boshqa biologik aktiv moddalar ko'pdir. Bunday shifobaxsh o'simliklardan biri bu shaftolidir.[1]

Yurtimizda pishib yetilgan meva-sabzavotlar inson organizmi uchun zarur bo'lgan mikroelement va vitaminlarga boy sanaladi. Birgina shaftoli mevasini olsak, uning tarkibidagi foydali elementlar inson salomatligini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Shaftoli - ra`noguldoshlar (Rosaceae) oilasiga mansub bo`yi 3-5, ba`zan 8 m ga etadigan daraxt. Barglari ellipssimon-nishtarsimon, o`tkir uchli, arrasimon qirrali bo`lib, bandi bilan poya va shoxlarda ketma-ket o`tmashgan. Oqish, pushti yoki qizil rangli, yirik 5 bo`lakli gullari yakka-yakka xolda poyasi bilan shoxlarida joylashgan. Mevasi - tuxumsimon, cho`ziq ellipsimon yoki dumaloq shaklda, turli rangdagi, eyiladigan, yoqimli mazali va sershira danakli xo`l meva. Mart-aprel oylarida (barg chiqarmay) gullaydi, mevasi iyun-sentyabrda pishadi.

Vatani - Xitoy. Markaziy Osiyo, Kavkaz, qrim, Moldaviya xamda Rossiyaning ayrim tumanlarida o`stiriladi.

Urug'i tarkibida moy, efir moyi, amigdalın glikozidi, emul'siya fermenti va boshqa moddalar bor. Yetilib pishgan shaftoli tarkibida 15 foizgacha shakar, olma, uzum, limon, askorbin (C vitamini) kislotalari, efir moyi, kaliy, kalsiy, temir kabi mineral moddalar, B

guruhiga mansub vitaminlar, A provitami, pektin moddalari mavjud. Ayniqsa, uning sariq tuslisi o'zida juda ko'p miqdorda karotin moddasini saqlaydi. [2]

Shaftolining ozuqaviy qiymati ifodalanishi (100 gda).

1-jadval

Moddalar	massasi	Moddalar	massasi
Karbongidratlar	9,5 g	Organik kislotalar	0,7 g
Monosaxaridlar	8.3 g	Kraxmal	1.2 g
Yog'lar	0,1 g	Oqsillar	0,9 g
Suv	86,1 g	Kul	0,6 g

Shaftoli juda kam kaloriyaga ega bo'lib, 100 grammida 45 kkal. energiya mavjud.

Shaftolining kimyoviy tarkibi.

2-jadval

Vitaminlar		
Vitami A	Vitami B ₅	Vitamin E
Vitami B ₁	Vitami B ₆	Vitamin H
Vitami B ₂	Vitami B ₉	Vitamin PP
Metallar		
Litriy – Li	Magniy – Mg	Mis – Cu
Natriy – Na	Kalsiy – Ca	Rux – Zn
Kaliy – K	Alyuminiy – Al	Xrom – Cr
Tenir – Fe	Marganes – Mn	Nikel – Ni
Metallmasar		
Ftor – F	Xlor – Cl	Yod – J
Kremniy – Si	Fosfor – P	Oltinugurt – S
Aminokislotalar		
aspartik kislota	ghitamik kislota	sistein
alanin	prolin	tirozin
glisin	serin	

Mazkur mevada yuqori miqdorda uglevod va shakar moddasi mavjudligi sabab, semizlik va qandli diabet bilan og'rikan bemorlarga uni iste'mol qilish tavsiya etilmaydi. Bundan tashqari shaftoli allergiya chaqirish xususiyatiga ega. Ayniqsa, usti gul changi bilan qoplangan shaftoli (tukli) turi allergen mahsulot sanaladi. Shu bois, bunday xastalik bilan og'riyotgan bemorlarga ham ushbu mevani iste'mol qilish mumkin emas. Shuningdek, ko'p miqdorda shaftoli yeyish disbakterioz (ich ketishi) va ichaklar faoliyatining buzilishiga sabab

bo'lishi mumkin. Qolaversa, ushbu meva hayajonga beriluvchi insonlarga ham tavsiya etilmaydi. Chunki, u asab tizimini qo'zg'ash xususiyatiga ega.[3]

Shaftoli safro haydovchi va ich suruvchi xususiyatga ega. Uning tarkibidagi organik kislotalar va efir moylari me'da sekreti faoliyati va hazmni yaxshilaydi. U ishtahani ochadi. Shaftolida mineral moddalar bisyorligi sabab undan kamqonlik va gastrit (me'da shilliq qavati yallig'lanishi)da davo maqsadida qo'llaniladi. Tarkibida kaliy tuzi mavjudligi bois, u yurak bilan bog'liq kasalliklarda ham tavsiya etiladi.

Rasmiy tibbiyotda urug'idan moy olinadi va bodom moyi ?atori ishlatiladi. Bargi bilan guli surgi sifatida ishlatilishi mumkin. Undan tash?ari, siydik xaydovchi vosita sifatida ishlatiladi.

Qaynatma: Bargidan olingan qaynatma yoki shirasi siydik xaydovchi, engil surgi sifatida ishlatiladi. Mevasi vitamininga boy, oshqozon ishini faollashtiruvchi laziz ta'mga ega.[4]

Shaftoli mevasi yurak kasalliklarida, nafas olish yo'llari shamollaganda, me'da shirasini ko'paytirish uchun va umuman quvvatlovchi vosita sifatida ishlatiladi.

O'zbekistonda axoli orasida shaftoli gulidan kuchli ich surgi dori sifatida ishlatiladi. Shaftoli gulini yig'ib barra xolatda maydalab, chuchvara yoki somsa qilib yeyilsa, kuchli ta'sir qiladi.

Shaftoli mevasi oshqozon bezlarining shira ajratish faolligini oshiradi, yog'li taomni hazm qilishga yordam beradi hamda qayt qilishning oldini olish xususiyatiga ega.

O'simlik sharbati buyrak-tosh kasalliklarida tavsiya etiladi.

O'simlik bargi va gullaridan siqib olingan suvi qandli diabetni davolash, shuningdek, gijjalarga qarshi vosita sifatida qo'llaniladi.

Yangi uzilgan shaftoli daraxti bargidan tayyorlangan bo'tqa xo'ppoz, chipqon, kuygan yara, neyrodermatit va boshqa teri kasalliklarida malham sifatida yaraning ustiga qo'yiladi.

Shaftoli mevasi kislotasi kam gastrit, enterokolit, jigari xasta va holdan toygan bemorlarga tanani mustahkamlovchi va oziqlantiruvchi vosita sifatida tavsiya etiladi.

Shuningdek, shifokorlar nafas a'zolari va yurak-qon tomir tizimi xastaliklarida shaftoli iste'mol qilishni maslahat berishadi.

Yurtimizda pishib yetilgan meva-sabzavotlar inson organizmi uchun zarur bo'lgan mikroelement va vitaminlarga boy sanaladi. Birgina shaftoli mevasini olsak, uning tarkibidagi foydali elementlar inson salomatligini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Shaftolining foydali va zararli xususiyatlari haqida ma'lumot bersak.

Ushbu meva daraxti issiqlikni xush ko'radi, bo'yi esa unchalik baland bo'lmaydi. Shox-shabbarining kengligi, qolaversa, pushti rangda gullashi bilan boshqa mevalardan farqlanadi.[5]

Shaftolining vatani shimoliy Xitoy deb taxmin qilinadi. Ma'lumotlarga qaraganda, u Yevropaga Italiya orqali tarqalgan.

Bu meva safro haydovchi va ich suruvchi xususiyatga ega. Uning tarkibidagi organik kislotalar va efir moylari me'da sekreti faoliyati va hazmni yaxshilaydi. U ishtahani ochadi. Shaftolida mineral moddalar bisyorligi sabab undan kamqonlik va gastrit (me'da shilliq qavati yallig'lanishi)da davo maqsadida qo'llaniladi. Tarkibida kaliy tuzi mavjudligi bois, u yurak bilan bog'liq kasalliklarda ham tavsiya etiladi.

Yurak urishi muammolarida, kamqonlik, me'da-ichak xastaliklarida, organizmda kislota miqdori tushib ketganda, qorin dam bo'lganda ovqatlanishdan 15-20 daqiqa oldin ¼ stakan miqdorida shaftoli sharbati ichish tavsiya etiladi. Shuningdek, shaftoli mevasi vitaminlarga

boyligi sababli gripp va O'RVI kasalliklarini oldini olishda, infeksiyon xastaliklarda, avitaminozda ham qo'llaniladi.[6]

Xalq tabobatida revmatizm, me'da-ichak kasalliklarida shaftoli guli va bargidan tayyorlangan damlama bemorlarga tavsiya etiladi. Shaftolining endigina uzib olingan gullari safro haydovchi va surgu vositasi sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jo'rayev A. "Xalq tabobati" , Sharq nashriyoti, Toshkent. 2008-y. 622 b
2. Umarov M, Usmonov I Tabobat asrori va shifo. 2-kitob. "Nasaf" nashriyoti. 2010, 395 b.
3. Abdiyeva O, Mamajonov L Dorivor o'simliklar va ularni yig'ish. T. "Turon-Iqbol". 2006, 135 b.
4. Umarov M, Omonov H, Yo'ldoshev O. Organik va biologik ximiyadan amaliy ishlar. Toshkent. 1994-y. 49 b.
5. Abdullayev Sh.V, Ergasheva H. „Vitaminlar“. (o'quv-uslubiy qo'llanma). Namangan, NamDU nashri, 2012 yil, 74 bet.
6. Qodirov A, G'iyosov B.J, Mirzamahmudov T. "Investitsiya va investitsiyalar bozorini takomillashtirish" Toshkent. 2005-y. 223 b.

PHLOMOIDES KAUFMANNIANA O'SIMLIGINING ELEMENT TAHLILI.

Muradov Murodjon Toxirjonovich¹

Karimov Abdurashid Musoxonovich²

¹Namangan davlat universiteti

²O'simlik moddalari kimyosi instituti

Аннотация: *Zamonaviy tibbiyotda o'simliklarning ko'p turlaridan nafaqat asosiy biologik faol moddalarning tarkibi, balki ularning element tarkibidan ham keng foydalaniladi. Makro va mikroelementlar organizm immun tizim faolligini oshiradi va ular o'simliklarda mineral moddalar shaklida mavjud bo'ladi. Sink, selen, kaliy, mis, temir, kaltsiy kobalt va boshqa mikro- va makroelementlar tirik organizm immun tizimining normal ishlashi uchun zarurdir.*

Калит soz: *Phlomoides kaufmanniana, makro- va mikroelementlar, biologik faol moddalar, element tarkib, kul miqdori.*

ЭЛЕМЕНТНЫЙ АНАЛИЗ РАСТЕНИЯ PHLOMOIDES KAUFMANNIANA

Мурадов Муроджон Тохиражонович¹

Каримов Абдурашид Мусохонович²

¹ Наманганский государственный университет,

² Институт химии растительных веществ

Аннотация: *При использовании лекарственных растений в современной медицине важное значение имеют не только биологически активные вещества, но и элементный состав. Макро- и микроэлементы повышают активность иммунной системы организма, и они присутствуют в растениях в виде минеральных веществ. Цинк, селен, калий, медь, железо, кальций кобальт и другие микро- и макроэлементы необходимы для эффективного функционирования иммунной системы организма.*

МУНДАРИЖА

ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАНЛАРИ

01.00.00

ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

1	Yorug`lik nurining yuqori sezgir bo`yoq tarkibli quyosh foto elementlariga ta`sirini o`rganish. To`lqinov M.A.....	3
2	A-Si:H asosidaги структураларда ёруғликни нотекис ютилишини фотоэлектрик параметрларга таъсирини лазер ёрдамида тадқиқ қилиш. Бабаходжаев У.С., Набиев А.Б., Нематуллаев Ж.Р., Исабоева Ф.Д., Хайдарова Ф.Б., Тўхтаралиев А.Ш.....	7
3	Python tilida xabar Dayjestlari bilan ishlash Otaxanov N.A.....	13
4	Вероятность наследования несвязанных генов В 5-М поколении Полванов Р.Р., Шарипов Ф.М.....	18
5	Иммиграцияли Беллман-Харрис тармоқланиш жараёнини яшаш даври Машраббоев А, Умматалиев У.И., Ибрагимова Н.А.....	20

КИМЁ ФАНЛАРИ

02.00.00

ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

CHEMICAL SCIENCES

6	Metallarni cho'zish uchun olingan yangi compositini infraqizil spektrofotometr tahlili Doliev G., Abdulkayev A., Umaraliev J., Jo'raev B., G'ofurov I.	24
7	Shaftoli mevasining kimyoviy tarkibi va inson organizmiga ta'siri. Dehqonov R.S., Muminova M.R.....	29
8	Phlomoides Kaufmanniana o'simligining element tahlili. Muradov M.T., Karimov A.M.	33
9	Murakkab oksidli birikmalarda piroxlor tipli tuzilishga ega Na_xK_{y-x}Sb_yW_{2-y}O₆ tarkibli fazalar hosil bo'lishi Bozorov X.N., Lupitskaya Yu.A., Doliyev G.A., Buchelnikov V.D., Abdullaeva G.U.....	37
10	Fatalimid asosida olingan sorbentning sorbsion sig'imini aniqlash G'afforova Sh., Turayev H.X., Sottiqulov E.S., Babamuratov B.E.....	41
11	Metallarni cho'zish uchun olingan yangi compositini elektron mikroskop va element tahlili tahlili Doliev G. A., Abdulkayev A. B., Umaraliev J., Xabibullaev X., Saydullaeva G.....	46
12	Карбоксиметилхитозан Bomбух Mori asosida нанотола олиш шароитлари Саттарова Д.М., Саттаров Т.А.....	51